

KNAP BURGERSCHAP

Hoe kunstlessen kunnen bijdragen aan burgerschap én andersom

Veel leerkrachten in het basisonderwijs slaken een diepe zucht als het over burgerschap gaat. Sinds 2021 is de wet verduidelijking burgerschap van kracht. Daarin staat dat het onderwijs actief burgerschap en sociale cohesie dient te bevorderen. Die zucht van leerkrachten zou te maken kunnen hebben met het gevoel dat er nog meer op hun bordje komt te liggen. Maar is dat wel zo? Als je de (concept) kerndoelen bekijkt, zie je dat de doelen van burgerschap net als vroeger overlappen met de kerndoelen van mens en samenleving en Nederlands. Zijn leerkrachten daarom niet veel meer gebaat bij kennis over de doelen van burgerschap én praktische handvatten over hoe ze die doelen kunnen realiseren? Juist in de combinatie met kunst en cultuur, zo blijkt, liggen kansen.

Door: Mech Benjaminsen

De wereld en ik, ik en de wereld

Burgerschap gaat over hoe mensen met elkaar samenleven en hoe je daar invloed op uit kunt oefenen. Leerlingen doen kennis op en leren vaardigheden met betrekking tot de diverse en democratische samenleving. Bij elk burgerschapsthema stellen ze zich de vraag: wie ben ik en hoe verhoud ik me tot de wereld? Laat die vraag nu ook de kern zijn van het leergebied kunst en cultuur. Maar daar waar de onderwerpen vanuit burgerschap vaak normerend zijn (je voegen in de samenleving), worden ze vanuit kunst en cultuur vaak gezien als emanciperend (de

samenleving mee vormgeven). En daarom zijn lessen op het snijvlak van burgerschap en kunst zo interessant.

Ecostoel

Meester Jasper van de Kameleon heeft op het bord het recycle logo geprojecteerd en vraagt aan zijn leerlingen naar de betekenis. Er ontstaat een levendig gesprek over het belang van hergebruik van producten en hoe leerlingen daar zelf aan kunnen bijdragen. Daarna bekijken ze samen een veelvoorkomend gebruiksvoorwerp: de stoel. Ze vergelijken de vormgeving van uiteenlopende

Ecostoel

stoelen: hoekige en strakke, ronde en zachte, stoelen die zwaar en massief ogen, stoelen die juist rank en sierlijk zijn. Meester Jasper vertelt dat je voor stoelen grondstoffen nodig hebt, zoals: hout, metaal, kunststof of textiel. Maar er worden ook stoelen gemaakt van gerecycled materiaal. Hij daagt zijn leerlingen uit om een aantrekkelijke stoel te ontwerpen van karton.

Met deze les laat meester Jasper zijn leerlingen nadenken over consumptiegedrag en de gevolgen voor het milieu. De combinatie van dit burgerschapsdoel met de doelen van beeldende vorming zorgt ervoor dat de ene leerling kan vertrekken bij de collectieve waarden (de wereld) en vervolgens naar zichzelf kijkt (ik). De andere leerling vertrekt vanuit het ik en kijkt dan naar de wereld. Zo ontdekken leerlingen dat je alternatieven kunt bedenken, ecostoelen, en daarmee de wereld vormgeeft.

Diversiteit

Juf Gaby van de Piramide wil het met haar leerlingen van groep 4 hebben over hoe verschillend mensen kunnen zijn. Ze gebruikt daarvoor een dramales. De klas wordt in groepjes verdeeld. Elk groepje krijgt een andere opdracht maar ze oefenen allemaal in het spelen met pantomime en ze letten op het gebruik van houding en gebaar. Een van de groepjes laat bijvoorbeeld zien hoe een feest wordt voorbereid en gevierd. Een ander groepje laat zien hoe je voor een sport gaat omkleden en de sport beoefend. Weer een ander groepje beeld het bereiden en opeten van een gerecht uit. In een wereld waarin de nadruk vaak ligt bij verschillen, is het ook interessant om te kijken waarin mensen hetzelfde zijn. Uiteindelijk eten, feesten, sporten en werken we allemaal! De les van juf Gaby gaat over sociale en culturele verschillen, over diversiteit. Ook juf Gaby kiest voor een kunstles om te werken aan de doelen van kunst en cultuur én die van burgerschap. Sommige leerlingen starten bij hun eigen ervaringen en komen erachter dat er in de wereld mensen zijn die anders eten, sporten en feesten. Andere leerlingen beginnen bij de wereld en ontdekken dat mensen helemaal niet zo verschillend zijn.

Mens en Samenleving Kerndoel 35:

De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.

Burgerschap Conceptkerndoel 21:

De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid.

- A De leerling verkent mogelijkheden om democratisch te handelen.
- B De leerling verkent mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.

Vergelijk kerndoel 38 van Mens en samenleving met (concept)kerndoel 20 van burgerschap.

Mens en Samenleving Kerndoel 38:

De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Burgerschap Conceptkerndoel 20:

De leerling leert over samenleven in een democratische rechtsstaat.

- A De leerling redeneert over het belang van basiswaarden van de democratische rechtsstaat
- B De leerling verkent hoe die kan omgaan met diversiteit in de samenleving.

Maatschappelijke betrokkenheid

Het is eind juni als juf Caty van de Sint Josefschool een bijzondere muziekles geeft. Het onderwerp is de afschaffing van de slavernij. Eerst bestuderen de leerlingen het slavernijverleden en verplaatsen zich in een tot slaaf gemaakte. Ze luisteren naar spoken word presentaties over slavernij en bespreken het begrip vrijheid. Daarna bedenken ze zelf een passende tekst die ze op 1 juli kunnen rappen. Daarmee dragen ze bij aan de Ketikoti viering in de wijk. Op deze manier heeft juf Caty doelen van burgerschap over maatschappelijke betrokkenheid vervlochten met de doelen van kunst en cultuur. Tegelijkertijd komen daarbij ook doelen van Nederlands en tijd aan bod. Daar waar de ene leerling bij

de wereld vertrekt en een normerende rap maakt over het slavernijverleden, start de ander bij het ik door te laten zien wat het begrip vrijheid voor de leerling persoonlijk betekent.

Vaardigheden

In bovenstaande kunstlessen gaat het om het opdoen van kennis over de democratische samenleving en het vormen van je mening. Maar elke kunstles biedt ook mogelijkheden om te werken aan burgerschapsvaardigheden. Bijvoorbeeld door democratische principes te gebruiken wanneer tijdens de samenwerking van een kunstles gekozen moet worden. Ook bij het (na)bespreken van kunstwerken kun je vaardigheden oefenen die zowel bij burgerschap als bij Nederlands aansluiten. Denk aan het beargumenteren van je mening, het onderbouwen van je standpunt en respectvol met elkaars mening omgaan. Dat betekent dat je luistert, op je beurt wacht en overeenkomsten en verschillen waarneemt zonder waardeoordeel.

Verleidelijke combinatie

Het zou mooi zijn als de diepe zucht van leerkrachten verandert in een kreet van enthousiasme. Met de conceptkerndoelen voor burgerschap komt er geen werk bij, het is vooral een kwestie van slim combineren waardoor het onderwijs verleidelijk en betekenisvol wordt. Bovendien biedt de verbinding met kunst en cultuur leerlingen de mogelijkheid om vanuit henzelf naar de wereld te kijken of vanuit de wereld naar henzelf.

Over de auteur

Mech Benjaminsen is onderwijsontwikkelaar, trainer en coach. Thematisch werken met burgerschap en/of wereldoriëntatie en het samenstellen van leerlijnen zijn haar specialiteiten.

Over de afbeeldingen

De lessen en afbeeldingen bij dit artikel zijn afkomstig van de methode Creëer en Leer.

Vergelijk kerndoel 38 van mens en samenleving met (concept)kerndoel 21 van burgerschap.

Mens en Samenleving Kerndoel 38:

De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Burgerschap Conceptkerndoel 21:

De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid.

- A De leerling verkent mogelijkheden om democratisch te handelen.
- B De leerling verkent mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.

Burgerschap Conceptkerndoel 19:

De school geeft vorm aan de democratische oefenplaats.

- A De school stimuleert sociale en maatschappelijke competenties van leerlingen.

Vergelijk (concept)kerndoel 4 en 7 van Nederlands met (concept)kerndoel 21 van burgerschap over democratisch handelen.

Nederlands Kerndoel 4 en 7

4 De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.

7 De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.

Burgerschap Conceptkerndoel 21:

De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid.

- A De leerling verkent mogelijkheden om democratisch te handelen.
- B De leerling verkent mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.

Meer informatie over de methode van Creëer en Leer:

m.benjaminsen@creereenleer.nl

 www.creereenleer.nl